

**ВИЖ КОЙ ГОВОРИ
КОМУНИКАЦИОННИ И ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ
МОДЕЛИ В МУЗЕЯ**

**АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО
„Проф. МАРИН ДРИНОВ“**

БОЛГАРСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК

ИНСТИТУТ ЭТНОЛОГИИ И ФОЛЬКЛОРИСТИКИ
С ЭТНОГРАФИЧЕСКИМ МУЗЕЕМ

ПОСМОТРИ КТО ГОВОРIT
МОДЕЛИ КОММУНИКАЦИИ И ИНТЕРПРЕТАЦИИ В МУЗЕЕ

София • 2014

Академическое издательство имени профессора Марина Дринова

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

INSTITUTE OF ETHNOLOGY AND FOLKLORE STUDIES
WITH ETHNOGRAPHIC MUSEUM

LOOK WHO'S TALKING
COMMUNICATION AND INTERPRETATION MODELS IN THE MUSEUM

Sofia • 2014

Prof. Marin Drinov Academic Publishing House

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ЕТНОЛОГИЯ И ФОЛКЛОРИСТИКА
С ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЙ

ВИЖ КОЙ ГОВОРИ

КОМУНИКАЦИОННИ И ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ МОДЕЛИ В МУЗЕЯ

СОФИЯ • 2014

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО
„Проф. МАРИН ДРИНОВ“

ВИЖ КОЙ ГОВОРИ

КОМУНИКАЦИОННИ И ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ МОДЕЛИ В МУЗЕЯ

Сборник доклади от Първата научна конференция

от серията „Дебати в музеологията“

(19 – 20 септември 2013 г., ИЕФЕМ – БАН, София)

© Лозанка Георгиева Пейчева, Светла Иляева Казаларска, съставители, 2014

© Яна Максимова Гергова, художник на корицата, 2014

© Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей, 2014

© Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2014

ISBN 978-954-322-784-6

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	7
<i>Лозанка Пейчева</i> Между комуникациите и интерпретациите в Националния етнографски музей.....	17
<i>Светла Казаларска</i> За една нова „Нова музеология“.....	43
ЧАСТ 1. КОМУНИКАЦИЯ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ В МУЗЕЯ	
<i>Иглика Мишкова</i> Експозицията като медия, музей 4.0 и етнографската презентация в България.....	55
<i>Светла Ракшиева</i> Експозицията – диалог с публиката.....	62
<i>Милена Бербенкова</i> Интерактивност в музея.....	68
<i>Милена Кьосева</i> Музейна комуникация – добри практики, проблеми и перспективи.....	79
<i>Ваня Иванова</i> Виж кой говори... И какво говори? (Кратки бележки във връзка с т.нар. „обзорна“ и/или „тематична“ екскурзоводска беседа в регионални и местни исторически музеи).....	84
ЧАСТ 2. МУЗЕЙНИ РАЗКАЗИ, ДИСКУРСИ, РЕПРЕЗЕНТАЦИИ	
<i>Ана Лулева</i> Предмети, биографии, разкази. За приложението на биографичния подход в музейната експозиция.....	101
<i>Вера Бонева</i> Езикът на думите и езикът на вещите в експозициите на българските мемориални музеи.....	110
<i>Жана Попова</i> Разкази от футболни музеи.....	123

<i>Георги Куманов</i>	
„Контактната работа“ за превръщане на музея в „контактна зона“.....	131
<i>Маргарита Кузова</i>	
Музейният експонат като първообраз в изобразителното изкуство. Примери от живописиста на Златю Бояджиев (1903 – 1976).....	142
ЧАСТ 3. ДОБРИ ПРАКТИКИ	
<i>Елена Водинчар</i>	
В крачка с модните тенденции: в търсене на музейна комуникация извън пространството на музея.....	165
<i>Николай Ненов</i>	
„Последните думи на Ернестина“. Интерпретационни модели и интерактивност на посланията в музея.....	171
<i>Десислава Вутова</i>	
Отвореният музей, свързващ предмети, хора и места.....	178
<i>Ваня Йорданова</i>	
Една пътуваща музейна изложба.....	184
<i>Мария Минковска</i>	
Музейният арт парк като „контактна зона“.....	192
<i>Румен Драганов</i>	
Музеят и хотелската политика в постмодерния културен туризъм.....	195
<i>Валентина Ганева-Маразова</i>	
Музеят – хранилище, лаборатория или сцена? Изследвания и проекти.....	204
РЕЗЮМЕТА НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК.....	217
SUMMARIES IN ENGLISH.....	225
ЗА АВТОРИТЕ.....	233
СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА.....	239
ИЛЮСТРАЦИИ.....	241

ПРЕДГОВОР

Макар и заемка от популярната култура, „Виж кой говори“¹ – заглавието на Първата научна конференция от серията „Дебати в музеологията“, препраща към двете основни неща, които се случват в музея – гледането (или още по-добре – виждането) и говоренето (или още по-добре – разговарянето и в крайна сметка – разбирането).

„Виж“ ни напомня за значението и ролята на „музейния поглед“, по силата на който музейният предмет придобива своето значение в музейната среда, а музейният посетител (благодарение на двупосочността на погледа) се превръща едновременно в субект и обект на познанието. Проектирането на понятието „медицински поглед“ на Мишел Фуко върху музейната институция, в резултат на което се появява понятието „музеен поглед“, съвсем не е случайно и своеволно упражнение – както ни показва Тони Бенет в монографията си *Раждането на музея* (Bennett 1995), музеят и клиниката са генеалогично свързани, модерни, публични, дисциплинарни институции на XVIII и XIX век. Дори и функциите и социалната отговорност на музея през XX и XXI век да се променят, музейният поглед си остава основният механизъм, посредством който музеят упражнява властта си.

„Кой“ от своя страна препраща към субекта (или субектите) на музейното говорене и гледане. Кой или кои са тези субекти? Кого включват или изключват? С каква власт разполагат? Как си служат с тази власт? Прозрачно ли е упражняването на тази власт? Всъщност „Виж кой говори“ може да се мисли и като апел към саморефлексивност на музейния субект – от една страна, на куратора – субекта, който урежда и оркестрира музейното преживяване и чиято субективност неминуемо е вшита в музейния разказ, и от друга страна, на музейния посетител, чието субективно преживяване в музея следва да е осъзнато, критическо, (само)рефлексивно.

И накрая, „говори“ подчертава дискурсивните измерения на музейното говорене – не само какво и как се казва в музея, но и в какви идеологически дискурси и метанаративи е вписано това говорене. „Изказванията“ в музея, ако се позовем на теорията за речевите актове на Джон Остин от 60-те години (Austin 1962), могат да се разглеждат като „пер-

---

¹ Става дума за едноименния филм *Look Who's Talking* (САЩ, 1989, 93 мин., реж. Ейми Хекърлинг).

формативи“, които имат локутивни, илокутивни и перлокутивни ефекти – като текст (в широк смисъл), който казва нещо; като текст, който прави нещата, които изказва; и като текст, който кара адресатите си да правят неща. С други думи, говоренето в музея не е безобидно, то има своите последствия.

Конференцията „Виж кой говори: комуникационни и интерпретационни модели в музея“ се проведе на 19 и 20 септември 2013 г. в Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН и постави началото на серия от ежегодни научни срещи „Дебати в музеологията“, имащи амбицията да повишат теоретичната и методологическа чувствителност към проблемите на музейните практики у нас². Темата на първата конференция беше избрана предвид сериозните дефицити при теоретическото осмисляне на ролята на комуникационните и интерпретационни процеси, протичащи в музея, в българската музеология³. Целта на конференцията беше да провокира интердисциплинарен дебат върху теориите, моделите и практиките на комуникация и интерпретация в музейната институция с оглед на съвременните развития в Новата музеология от позицията на критическите социални теории. В центъра на дебата бяха поставени сложните дискурсивни и властови взаимоотношения, които възникват между предмет, куратор и публика в музейното пространство. Практиките в българските музеи бяха съпоставени с примери от съвременната музеоложка практика извън страната.

Предвид теоретическите и практически импликации на темата, конференцията привлече както учени, чиито изследователски интереси и любопитства са обърнати към музейните практики, дискурси и репрезентации, така и практики с дългогодишен опит в уреждането на музейни експозиции у нас. Освен представители на институцията домакин, заявки за участие в конференцията изпратиха преподаватели и изследователи от висши учебни заведения (Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Нов български университет, Югозападен университет „Неофит Рилски“, Университет по библиотекознание и информационни технологии), както и уредници от национални, регионални и местни музеи (Национален природонаучен музей, Национален литературен музей, регионалните исторически музеи в Русе, Ловеч, Смолян и Видин, Исторически музей – Велинград, Музей на занаятите – Троян, Дом на хумора и сатирата – Габрово).

² Организационният комитет на Първата научна конференция от серията „Дебати в музеологията“ включва проф. д.изк. Лозанка Пейчева, гл.ас. д-р Светла Казаларска, гл.ас. д-р Елена Водинчар, Иглика Мишкова и Андрей Тонев.

³ Проблематиката за музейната комуникация е частично застъпена в музеоложката литература от последните години у нас – вж. напр. Лозанова 1999; Сачев 2001; Бонева 2007; Цекова 2007.

Излизането на дневен ред на проблематиката, свързана с музейната комуникация и интерпретация⁴, само по себе си е индикация за промяна в мисленето за мисията, ролята и функциите на съвременния музей. Всъщност до сравнително неотдавна комуникативната функция на музея, както и разбирането за музея като медия, съвсем не са очевидност – до към средата на миналия век социалната функция на музея се свързва преди всичко със задължението му да съхранява и излага на показ културни артефакти. Едва през 70-те години на XX век комуникативната задача намира място в дефиницията за музей на Международния комитет на музеите (ICOM)⁵.

Първите опити за теоретично осмисляне на комуникационните процеси, протичащи в музея, датират от 60-те години и обикновено се свързват с името на канадския музеолог Дънкан Камерън⁶, който адаптира добре познатия комуникационен модел на Шенън и Уийвър (Shannon, Weaver 1963) към музейната ситуация, като поставя музейния предмет в центъра на музейната комуникация (Cameron 1968). Разработените през 70-те и 80-те години модели, силно повлияни от постструктурализма, семиотичните изследвания, конструктивистките теории в образованието и Бирмингамската школа за културни изследвания⁷, постепенно усложняват еднопосочния линеен модел на комуникация в музея, като регистрират активната позиция на реципиентите в комуникационния процес, наличието на обратна връзка между музейни посетители и куратори (т.е.

---

⁴ Употребата на понятието „интерпретация“ в областта на културното наследство е почти непозната у нас за сметка на понятия като „социализация“, „популяризиране“, „експониране“ и „анимация“. За „баща“ на интерпретацията на културното наследство (*heritage interpretation*) обикновено се посочва Фрийман Тилден, който формулира основните принципи на интерпретацията още през 50-те години на XX век в книгата си *Interpreting Our Heritage* (Tilden 1957). За разлика от употребите на понятието в литературната теория, философската херменевтика, математиката, музиката и др., под „интерпретация“ в този контекст се разбира комплекс от комуникационни и информационни дейности, практики и инструменти, с помощта на които се опосредства срещата на „потребителя“ с културното наследство. Интерпретационните инструменти включват надписи, информационни панели, пътеводители, екскурзоводски беседи, интерпретация в „първо лице“, музеен театър, мултимедийни киоски, аудиогидове, мобилни приложения и др.

⁵ В дефиницията на Международния комитет на музеите (ICOM) от 1946 г. музеят се определя преди всичко като колекция. През 1961 г. функцията на музея вече е да „съхранява и експонира“ (*conserves and displays*), но чак в дефиницията от 1974 г. музеят „придобива, съхранява, изследва, комуникира и експонира“ (*acquires, conserves, researches, communicates, and exhibits*) – формулировка, която присъства и в последната поправка на дефиницията от 2007 г. (вж. http://archives.icom.museum/hist_def_eng.html, посетен на 23.07.2014 г.).

⁶ Още в началото на 60-те години се появяват публикации, разглеждащи музея като комуникационна система (напр. De Borhegyi 1963; Parker 1963), но именно работата на Камерън се превръща в отправна точка за последващите теоретични развятия по темата.

⁷ Видими са заемките например от модела на кодиране/декодирание при масовите комуникации, разработен от Стюарт Хол (Hall 1973).

двупосочността и цикличността на процеса), значението на контекста и на различните видове „шум“ в комуникационните канали за успешното протичане на комуникацията (напр. Knez, Wright 1970; Hodge et al. 1979; Hooper-Greenhill 1991 и др.). Така ранният комуникационен модел на предаване (*transmission model*) се подменя от модел на взаимодействието (*transactional model*), при който както куратори, така и посетители участват активно в създаването и обменянето на знание и значения посредством медията на музея (Hooper-Greenhill 1994: 25). От инструмент за обществена педагогика музеят се предефинира като отворено, демократично публично пространство, което способства комуникация, диалог, интелектуален обмен, социални и културни взаимодействия.

Публикуваните в сборника доклади са тематично обособени в три части: първата търси и извежда опорни точки в теоретичното осмисляне на проблемите на комуникацията и интерпретацията в музея, илюстрирани с примери от практиката на Националния етнографски музей и на други музеи у нас и в чужбина; втората акцентира върху наративния потенциал на музея, като в същото време проблематизира дискурсите, които музейните разкази произвеждат и възпроизвеждат от гледна точка на въплътените в тях политики на идентичност и културна репрезентация; последната трета част се позовава на примери за „добри практики“, при които се прави опит да се проиграят концепциите на Новата музеология по отношение на диалогичността, интерактивността, партиципативността, отвореността и включеността на музейната експозиция.

Сборникът отговаря на отдавна назрялата необходимост от критичен дебат върху случващото се (и неслучващото се) в българските музеи – дебат, който надхвърля позитивистичното, приповдигнато, хвалебствено или оплаквателно говорене, намерило трибуна в не една научна конференция от предходните години. Не е изненадващо, че сравнително голям корпус от текстове, включени в сборника, се опитват да подложат на критичен и саморефлексивен анализ работата на домакина на конференцията – Националния етнографски музей (НЕМ) – звено в новосформирания през 2010 г. Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН, наследник на Института за фолклор и Етнографския институт с музей⁸. Въпреки изведените примери за „напредък“ и успехи в работата на музея през годините след институционалните промени – особено по отношение на работата с музейните публики под формата на ателиета, работилници и демонстрации, организирани в партньорство с други институции, и провеждането на публични събития като Ден на отворените врати и Нощ на музеите (вж. статията на Лозанка Пейчева), благодарение на които музейните аудитории се разширяват и разнообразяват чувствително, повечето автори споделят няколко основни критики към продукцията на

⁸ Темата присъства плътно в текстовете на Лозанка Пейчева, Светла Ракшиева, Ана Лулева и Елена Водинчар.

НЕМ. Част от експозиционната дейност на НЕМ, както отбелязва Лозанка Пейчева, продължава да следва „конвенционалната традиция за музейно производство“, при която етнографските ценности се излагат на показ и аранжират, следвайки обичайни логик и използвайки устойчиви експозиционни средства (с. 18), привилегироващи естетическата стойност на предметите (Лулева: 103), в същото време подценявайки ролята на експозиционния дизайн (Ракшиева: 64). В центъра на етнографската експозиция се поставят именно предметите, най-често лишени от контекст и от собствена „биография“, а не хората (Лулева: 103). Голяма част от експозициите на НЕМ са „диахронни, линейни, статични, дидактични“ (Ракшиева: 63), с други думи – неактуални като подход, като съдържание и като внушения.

Парадоксално, както показва Ана Лулева, теоретичният и методологически обрат, случил се в българската етнология след средата на 90-те години, не води до промяна в концептуализирането на етнографската експозиция (Лулева: 104), която според все така доминиращите представи следва да представя преди всичко традиционната българска култура, разбираана като „ахронична културна система, като устойчиво синкретично единство на духовна и материална култура, ключовите думи за която са: *богатство, единство и многообразие, цялата етническа територия*“ (Лулева: 102). Етнографията на съвременността, която, както напомня Светла Ракшиева, предлага широко поле за музеализация, експониране и интерпретация (Ракшиева: 66), до голяма степен отсъства от експозиционната политика на НЕМ. Темата за социалистическото минало също е много слабо застъпена в експозициите на НЕМ от последните години (вж. статията на Ана Лулева).

Всъщност сходни са критиките като цяло към българските музеи, описвани и от други автори в сборника (напр. Мишкова, Бонева, Куманов) като монологични, консервативни, етноцентрични, фокусирани върху предметите. Подобряването на комуникативността и диалогичността на изложбите обаче не е достатъчно условие за промяна в статуквото, необходима е смяна в интерпретативната парадигма (Казаларска: 47; Лулева: 104), отнасяща се до епистемологичните основания на музейните репрезентации, или както настоява Вера Бонева, интерпретативният потенциал на нашите музеи подлежи на разгръщане „не толкова във физическия план на радикални препоредби и решителни реструктурирания, колкото в епистемологическия план на перманентно обновяеми смислови полета и прилепващи към личната история на всеки един посетител интригуващи сказания и послания“ (Бонева: 121). Подобен епистемологичен обрат е едно от основните настоявания на една нова „Нова музеология“, разбираана като критическа, социално ангажирана, авторефлексивна музеология, която мисли и практикува музеите като инструмент за социална критика (Казаларска: 48).

Аналитичният прочит на статиите в сборника откроява още три значими акцента, които са до голяма степен съзвучни с „постулатите“ на една

нова Нова музеология: усвояването на „музейни“ пространства извън музея, навлизането на иновативни комуникационно-интерпретационни подходи в музеологията и заострянето на социално-критическото съдържание на музейните експозиции.

Първо, както подчертават редица от авторите в сборника, в съвременната културна ситуация музеят е принуден да функционира в силно конкурентната среда на културни и творчески индустрии, развлекателни индустрии и индустрии на свободното време. Търсенето на „музейни“ пространства извън сградата на музея е една от възможните стратегии не само за икономическо оцеляване на музейната институция посредством адаптиране към пазарните механизми, но и за нейното социално оцеляване – посредством привличането на нови „музейни публики“. Музеят, коментира Елена Водинчар, се опитва „да разшири периметъра на музейната комуникация, да изгради нови схеми и стратегии за транслиране на културните ценности, да се приближи към условията на бързо променящия се свят“ (Водинчар: 169). Конкретните форми, в които тази стратегия може да намери реализация, както ни показват примерите в сборника, са многобройни: музеят може да се настани в мол (вж. текста на Елена Водинчар), на поляна (ibid.), в куфар (вж. текста на Десислава Вутова), в парк (вж. текста на Мария Минковска), в хотел (вж. текста на Румен Драганов). Всъщност всички тези примери препращат към всепоглъщащата музеификация, на която ставаме свидетели. Музеификацията се превръща в универсална културна технология, която работи и отвъд стените на музея, технология, която стъпва върху „метафората за музея като институция, онагледяваща промените в модерното историческо съзнание и отражението им върху културните практики на колекциониране, съхраняване, излагане и възпроизвеждане на социално знание и културен смисъл“ (Казаларска 2013: 73).

Второ, вписани в духа на Новата музеология са и много от комуникационно-интерпретационните подходи, които авторите в сборника обсъждат: биографичният подход, културната биография на вещите, разказът от първо лице, интерактивните занимания и артистичните интервенции в музея. Ана Лулева например разглежда приложенията на биографичния подход в музеологията като един възможен подстъп за промяна в парадигмата на музейната експозиция – за преодоляване на „статичността“ в репрезентациите на традиционната култура, за отместване на фокуса на експозицията от обекта към идеята, за поместване на човека, неговата история и неговите преживявания в центъра на експозицията. В такъв тип музейни експозиции, пише Лулева, „се разказват истории на хора чрез вещите и истории на вещи, в които се разкриват социални отношения, емоции, спомени, културни практики“ (с. 107). Този подход, предполагащ „антропологизиране на музейната (етнографската) експозиция“, подчертава както важноста на разказа, така и важноста на човешкото измерение за съвременната музейна практика. Пример за употребата на

културната биография на вещите като специфичен интерпретационен подход откриваме в статията на Ваня Йорданова, проследяваща „пътя“ на изложбата „Традиции и багри от Родопите“ – една донякъде традиционна етнографска изложба, в която обаче са експонирани и предмети със собствени „биографии“, преpraщащи към известни родопски родове и фамилии, към историята на родопския край и към съвременните проекции на традиционните за района занаяти (с. 188). В друга роля се разкриват музейните предмети в текста на Маргарита Кузова – ролята на първообраз и посредник в художествената интерпретация на твореца, вследствие на която образите от миналото се сдобиват с „нов живот“ и допълнителни конотации в настоящето (с. 160).

Предимствата на метода „разказ от първо лице“ като интерпретационен инструмент със силно въздействие в музейната среда Николай Ненов илюстрира с помощта на примери от практиката на РИМ – Русе, и други музеи. Методът комбинира наративен, визуален и научен подход към историята и намира приложение в различни музейни жанрове – пърформанс, музейен театър, театрализирана историческа възстановка, музейни събития. Въпреки проблематичния си статус на „популярна“ история, разказът от първо лице носи потенциала за скъсяване на дистанцията между историята и нейните консуматори, за взаимодействие между участници и публика, за демократизиране на музейната институция и за овластяване на посетителите. Интерактивността в музейната експозиция – пространствена, социална, медийна, механична/техническа, прави възможно съчетаването на образователната и развлекателната функция на музея, подчертава Милена Бербенкова. Интерактивните изложби предлагат на посетителите участие в ситуации и преживявания, които поставят под въпрос предварителните им знания и катализират промяна в разбиранията им (с. 69). Артистичните интервенции в музея, заимстващи похвати от съвременното концептуално изкуство, също могат да произведат подобни преобръщания, както показва примерът с изложбата „Миниране на музея“ на американския концептуалист Фред Уилсън, коментирана от Светла Казаларска. Дори традиционен интерпретационен инструмент като екскурзоводската беседа може да спомогне за превръщането на музея в пространство на диалог, твърди Ваня Иванова, ако се отхвърлят пасивният подход към музейната публика и принципите на високо академично и патриотично говорене и вместо това се заложи на свободен разговор с посетителите, при което „универсалната беседа“ се разслоява в множество персонализирани беседи, съобразени с възрастовите особености и културните интереси на „събеседниците“ (с. 95).

Трето, част от авторите в сборника привеждат примери за музейни експозиции, повлияни от призива на Новата музеология за критическа рефлексия върху идеологическите фундаменти на музейния дискурс, като акцентират върху социално-критическия потенциал на музейното съдържание и политическите импликации на културните репрезентации,

произвеждани в музея. Вдъхновена от предложената от Джеймс Клифърд концептуализация на промяната във функциите на музея – от музей-католекция към музей-като-контактна-зона, изложбата „Армъните в България“, за която пише Георги Куманов, е осъществена с помощта на усилията на четири музея, но и което е по-важно – на представители на самата етническа общност. Не само че част от експонираните предмети са дарени от армъни, но и доброволният екскурзовод – един от класическите интерпретационни инструменти в музея, е от армънски произход и съответно представя погледа на армъните за своята общност (с. 138). Всъщност не само репрезентациите, които намират място в символната арена на музея, но и тези, които не намират място там, са прицел на критиката от страна на новите музеолози. Именно „празнината“ в събирателските и експозиционни практики на музея на Историческото дружество на Мериленд Фред Уилсън прави видима със своята изложба „Миниране на музея“ (1992 – 1993) – отсъствието на репрезентации на афроамериканската общност само по себе си „говори“ за политиките на идентичност, прокарани от музея (Казаларска: 49). Друг любопитен пример, проявяващ отношението между музей и идентичност, предлага Жана Попова в статията си върху различните разкази, вплетени в музеите на футболните клубове в Турция, Испания и България. Историята на футболния клуб, както показва анализът на Попова, най-често е четена през историята на нацията или региона (Попова: 130) – така например историята на „Бешикташ“ се представя в музея като част от историята на Атаюрковата република, съответно – като част от историята на Истанбул, а историята на ФК „Барселона“ – като един от инструментите за изграждане на каталонска идентичност.

Въпреки явната мултидисциплинарност на представените в сборника текстове, ситуирани в различни дисциплинарни полета – музеология, изкуствознание, културология, етнология, медийни изследвания, туристически анализ и др. (което само по себе си е симптоматично за съвременните музеоложки изследвания, отличаващи се с подчертана интер- и трансдисциплинарност, методологически и теоретичен плурализъм), може да се проследи и диалогичност между отделни текстове, които успяват да си „говорят“ с помощта на обособяващия се общ понятийно-терминологичен апарат на Новата музеология (с ключовите за него понятия като „музеен наратив“, „музеен поглед“, „интерпретация“, „дискурс“, „музейни публикации“, „репрезентации“, „рецепция“, „контактна зона“ и др.). Един по-критичен прочит обаче ще установи и известни дефицити в боравенето с този апарат – така например някои автори употребяват понятието „контактна зона“ съвсем буквално, за да означат музея като място на среща между посетители и експонати, разтоварвайки го от конотациите, които понятието носи в критическите теории; други автори си служат с понятията „текст“, „разказ“, „наратив“, „дискурс“ в известна степен безразборно, лишавайки ги по този начин от аналитичния потенциал, който съдържат; дори ключовото понятие „интерпретация“ често се използва в най-общия смисъл на

думата, без разбиране за значението му в професионалния музеоложки жаргон. Тези слабости вероятно отразяват общото състояние на образованието по музеология в страната, изолираността и затвореността на музейната колегия и нивото на подготовка на музейните специалисти, много от които имат професионална специализация в други области – история, етнология, филология и др. Тези малки дефекти правят сборника не по-малко ценен именно в качеството му на регистриращ и разкриващ „картината на обновяваното настояще в музея“ (Пейчева: 17). Тук е мястото да се отбележи, че мненията и позициите, изказани от авторите в сборника, невинаги съвпадат с тези на съставителите, които съзнателно не са се намесвали в съдържанието, водени от разбирането за добавената стойност на „многогласието от съревноваващи се интерпретации“ (Пейчева: 24).

Сборникът ще бъде полезен за музейните работници, студентите и изследователите както с множеството теоретични и библиографски препратки към ключови за съвременната музеология текстове (повечето от които, за съжаление, все още непереведени на български), така и с натрупания из страниците му изобилен емпиричен материал за вдъхновяващи „добри практики“ от страната и от чужбина. Особено ценен е и направеният от Валентина Ганева-Маразова подробен преглед на актуалната академична литература по възлови проблеми в музеологията (националното и неговата общоевропейска актуализация; връзката между музей и посетители; музейната сценография и пространственият език на експозицията; приложенията на новите медии и технологии в музея) и на по-значимите европейски изследователски проекти в тази област.

Както голяма част от музеоложката литература от последните няколко десетилетия, и сборникът, който държите в ръцете си, е зареден със силен реформаторски патос. Независимо от призивите за промяна и постигнатото единомислие по много от пожелателните развития поне в теоретичен план, музейната практика продължава да се разминава от хоризонтите, предначертани от теорията. В България това разминаване е още по-осезателно, причините за което са комплексни, но се надяваме, че битието на този сборник ще прехвърли полето на теоретичните рефлексии и ще проправи път към сближаването на теория и практика.

ЛИТЕРАТУРА

- Бонева, Леонора. 2007.** *Музейните изложби: пространство, колекции, публика.* София: Сдружение „Кръг Будител“.
- Казаларска, Светла. 2013.** *Музеят на комунизма: между паметта и историята, политиката и пазара.* София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Лозанова, Весела. 1999.** *Динамика на съвременния музей.* Велико Търново: БИ.
- Сачев, Евгений. 2001.** *Въведение в комуникативната музейна политика.* София: „Интелдей Солушънс“.

- Цекова, Екатерина. 2007.** *Музейна комуникация и музейно образование*. София: Сдружение „Кръг Будител“.
- Austin, John L. 1962.** *How to Do Things with Words*. London: Oxford University Press.
- Bennett, Tony. 1995.** *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*. London: Routledge.
- Cameron, Duncan. 1968.** „A Viewpoint: The Museum as a Communications System and Implications for Museum Education“, *Curator: The Museum Journal*, 11(1), 33-40.
- De Borhegyi, Stephan. 1963.** „Visual Communication in the Science Museum“, *Curator: The Museum Journal*, 6(1), 45-57.
- Hall, Stuart. 1973.** *Encoding and Decoding in the Television Discourse*. Birmingham: Centre for Contemporary Cultural Studies.
- Hodge, Robert, Wilfred D'Souza and Georges Henri Rivière. 1979.** „The Museum as a Communicator: a Semiotic Analysis of the Western Australian Museum Aboriginal Gallery, Perth“, *Museum International*, 31(4), 251-267.
- Hooper-Greenhill, Eilean. 1991.** „A New Communication Model for Museums“. In: Kavanagh, Gaynor (ed.). *Museum Languages: Objects and Texts*. Leicester: Leicester University Press.
- Hooper-Greenhill, Eilean (ed.). 1994.** *The Educational Role of the Museum*. London and New York: Routledge.
- Knez, Eugene I., Gilbert Wright. 1970.** „The Museum as a Communication System: An Assessment of Cameron's Viewpoint“, *Curator: The Museum Journal*, 13(3), 204-212.
- Mason, Rhiannon. 2005.** „Museums, Galleries and Heritage: Sites of Meaning-Making and Communication“. In: Corsane, Gerard (ed.). *Heritage, Museums and Galleries: An Introductory Reader*. London and New York: Routledge.
- Parker, Harley. 1963.** „The Museum as a Communication System“, *Curator: The Museum Journal*, 6(4), 350-360.
- Shannon, Claude, Warren Weaver. 1963.** *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana: University of Illinois Press.
- Tilden, Freeman. 1957.** *Interpreting Our Heritage*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

ЗА АВТОРИТЕ

Милена Бербенкова

Милена Бербенкова е завършила „Културология“ във Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 2013 г. В момента следва в магистърската програма „Език и култура“ на Факултета по класически и нови филологии в същия университет. От септември 2012 г. е стажант към Националния природонаучен музей при БАН.

Имейл за контакт: berbenkova.m@abv.bg

Вера Бонева

Вера Бонева е професор, доктор на историческите науки. Преподава „История на България“ и „Музеология“ в Университета по библиотекознание и информационни технологии – София. Научните ѝ интереси са центрирани върху политическото и културно развитие на българската нация през XIX век, еволюцията на музейните институции в България през XX и XXI век и функционирането на музейната мрежа в съвременната социална и информационна среда. Автор е на 15 книги и над 150 статии, студии и рецензии по история и музеология. Консултант на проекти, свързани с теорията и практиките на приложната музеология.

Имейл за контакт: bonevavera@gmail.com

Елена Водинчар

Елена Водинчар е главен асистент в секция „Етномузеология“, ИЕФЕМ – БАН. През 2005 г. защитава докторска дисертация на тема „Календарна обредност и идентичност на българските преселници в Бесарабия“ с научен ръководител доц. д-р Ваня Жекова. Професионално се занимава с изучаването на етнокултурната идентичност на българската диаспора в Молдова и Украйна. Има десетки публикации по въпроса у нас и в чужбина. Участва в редица проекти за изследване на културната памет у българите в Бесарабия. От 2009 г. е материалноотговорно лице на фондове „Чуждестранно изкуство“ и „Обичаи и обреден реквизит“. През последните години успешно реализира няколко изложбени проекта. Проявява траен интерес към музея като културна и социална институция.

Имейл за контакт: v_olena@abv.bg

Десислава Вутова

Десислава Вутова е възпитаник на гимназията за чужди езици „Екзарх Йосиф I“ в гр. Ловеч. През 2005 г. завършва „Балканистика“ във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. От 2006 г. се присъединява към екипа на Музея на народните художествени занаяти и приложните изкуства в гр. Троян. Ав-

тор е на публикации за традиционните занаяти и духовната култура на Троянския край. Участва в проектите „Метаморфози – изграждане на музей на европейската идентичност“ (Румъния) през 2009 г. и „Практики за иновативно управление на културното наследство“ (Шотландия) през 2011 г.

Имейл за контакт: duch_x@abv.bg

Валентина Ганева-Маразова

Валентина Ганева-Маразова е доцент в Нов български университет, ръководител на департамент „Изкуствознание и история на културата“ и на Музея на НБУ. Завършва „Изкуствознание“ в университета „Хумболт“ – Берлин, и защитава докторат в Института за изкуствознание при БАН. Чете лекции в НБУ и НХА. Основни интереси: изкуството на класическия авангард и културата от началото на XX век, антропологически методи в изкуствознанието, музеология. Основни публикации: „Тоталното произведение на изкуството“ (2006), „Маската в изкуството на ранния европейския авангард“ (хабилитационен труд, 2009), „Проблемът за маската и българската живопис от 60-те и 70-те години на XX век“ (под печат); „Пространството на ритуала. Баухаус“ (2007), „Експозициите като музейна работилница на Музея на НБУ“ (2010).

Имейл за контакт: valentina.ganeva@gmail.com

Румен Драганов

Румен Драганов е директор на Института за анализи и оценки в туризма и председател на Съвета на директорите на Гранд хотел „Поморие“. Завършил е Техническият университет и Университета за национално и световно стопанство. Работи в сферата на туризма повече от 35 години. Бил е изпълнителен директор на туроператорската фирма „Балкан Холидейз“ и президент на фирми от веригата в Лондон, Ню Йорк, Рим, Берлин, Франкфурт, Виена, Цюрих, Копенхаген, Амстердам, Хелзинки, Стокхолм, Варшава, Братислава, Будапеща, Москва, Санкт Петербург, Кайро, Бейрут и Кувейт. Бил е също така председател на Комитета по туризъм при Министерски съвет и зам.-министър на Министерството на търговията и туризма. Участва в учредяването и работата на множество неправителствени организации като Българската асоциация на туристическите агенции, Българската асоциация за алтернативен туризъм, Фондацията за реформа в местното самоуправление. Учредител и два мандата председател на Съвета по туризъм – София. Председател на Контролния съвет на Националния борд по туризъм.

Имейл за контакт: rumen.draganov@gmail.com

Ваня Иванова

Ваня Иванова е завършила Гимназия с преподаване на чужди езици – гр. Монтана, профил английски език. Дипломира се като магистър по български език и история в ПУ „Паисий Хилендарски“ през 1999 г. През 2000 г. е приета за редовен докторант към катедра „История на Византия и балканските народи“ на СУ „Св. Климент Охридски“, а през 2004 г. защитава дисертация на тема: „Югославизмът в Титова Югославия 1945 – 1974“. В периода август 2003 г. – октомври 2008 г. работи като уредник в ИМ – Чипровци, и РИМ – Монтана. През октомври 2008 г. е избрана за асистент, а през 2009 г. – за главен асистент в ПУ „Паисий Хилендарски“, филиал

„Любен Каравелов“ – гр. Кърджали. Автор е на монография и на над 15 статии и студии, публикувани в български и чужди научни издания. Научноизследователските ѝ интереси са концентрирани върху различните семантични проекции на национализма като цяло, както и върху общотеоретични въпроси от сферата на музеологията и историографията.

Имейл за контакт: vanya_ivanova75@abv.bg

Ваня Йорданова

Ваня Йорданова е завършила специалност „История“ в СУ „Св. Климент Охридски“. От 2000 г. работи като уредник в отдел „Етнография“ при РИМ „Стою Шишков“ – гр. Смолян. Изследва различни аспекти от бита и културата на населението от Средните Родопи. Проявява специален изследователски интерес към традиционните занаяти и съвременните етнокултурни процеси.

Имейл за контакт: vanya.y@mail.bg

Светла Казаларска

Светла Казаларска е главен асистент в секция „Етномузеология“, ИЕФЕМ – БАН. Хоноруван преподавател в СУ „Св. Климент Охридски“ и ПУ „Паисий Хилендарски“. Завършила е магистърска програма „Културен туризъм“ в Университета „Джордж Вашингтон“ (Вашингтон, окръг Колумбия) през 2003 г. През 2011 г. защитава докторска дисертация по културна антропология в катедра „История и теория на културата“ на СУ „Св. Климент Охридски“, публикувана като монография – „Музеят на комунизма: между паметта и историята, политиката и пазара“ (Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, С., 2013). Носител е на изследователски стипендии към Института за науките за човека – Виена (2007), Изследователския център по социални науки при СУ (2010), Центъра за академични изследвания – София (2005, 2013) и др. Изследователските ѝ интереси са в областта на градската антропология на постсоциалистическия град, визуалните изследвания, музеологията и изследванията на културното наследство.

Имейл за контакт: svetla_kazalarska@yahoo.com

Маргарита Кузова

Маргарита Кузова е хоноруван преподавател в Нов български университет. Придобива бакалавърска степен по изкуствоведение в НБУ през 2002 г. с дипломна работа на тема: „Църквата „Успение Богородично“ в гр. Килифарево (Великотърновско)“. През 2003 г. е на обучение в Института по европейска етнология към университета „Лудвиг Максимилиан“ в Мюнхен (Германия) по програмата „Еразмус – Сократес“. През 2004 г. получава магистърска степен по изкуствоведение в НБУ с дипломна работа на тема: „Ритуалът в картините на Златю Бояджиев (Семейна обредност)“. През 2013 г. става доктор на изкуствоведските науки с дисертация на тема: „Светът на българските пощенски картички (1880 – 1918). Културно-историческо и художествено значение в европейски контекст“. Основните ѝ изследвания и публикации са съсредоточени в областта на новото българско изкуство, етнологията и масовата визуална култура.

Имейл за контакт: margaritakusova@abv.bg

Георги Куманов

Георги Куманов е главен уредник в Исторически музей – Велинград. Работи в следните изследователски области: традиционен празничен календар, прозаичен фолклор, исторически и демографски изследвания на Северозападните Родопи, етнически и конфесионални общности от същия район. Автор е на книгата „Фолклорни ескизи от Чепинско“ (2008).

Имейл за контакт: gpkumanov@gmail.com

Милена Кьосева

Милена Кьосева е експерт-методист в Центъра за развитие на човешки ресурси и регионални инициативи към Министерство на труда и социалната политика. Получава магистърска степен по „Защита на културно-историческото наследство на Република България“ през 2009 г. и докторска степен по „Организация и управление извън сферата на материалното производство“ през 2013 г. от Университета по библиотекознание и информационни технологии – София. Има многобройни участия в научни конференции и публикации в областта на културно-историческото наследство и музейния мениджмънт. Сценарист, координатор и организатор на документалния филм „Молитвената броеница“ за телевизия „Туризъм“, представен на Балканската филмотека в Самоков (2 – 5 октомври 2008 г.). Автор и организатор на фотоизложбата „Кюстендилският край в образи“ (2011), показвана в София, Дупница, Сапарева баня и Кюстендил.

Имейл за контакт: kyosevamilena@gmail.com

Ана Лулева

Доц. д-р Ана Лулева е защитила дисертация на тема: „Вещите в традиционния български дом“ в секция „Традиционна материална култура и народно изкуство“ на Етнографския институт с музей на БАН (1997). От 2005 г. ръководи секция „Етнология на съвременността“ в същия институт, а от 2010 г. – секция „Етнология на социализма и постсоциализма“ в ИЕФЕМ – БАН. Автор е на книгата „Светът на вещите в традиционния български дом“ (Акад. изд. „Проф. М. Дринов“, С., 2002); съавтор (заедно с Евгения Троева и Петър Петров) на „Принудителният труд в България (1941 – 1962)“ (Акад. изд. „Проф. М. Дринов“, С., 2012). Нейни статии са публикувани в български и чужди научни издания. Области на научен интерес: етнология на социализма и постсоциализма, изследвания на паметта, критични изследвания на културното наследство, джендър изследвания.

Имейл за контакт: analuleva@gmail.com

Мария Минковска

Мария Минковска е уредник фонд „Изобразително и приложно изкуство“ в Музея на народните художествени занаяти и приложните изкуства – гр. Троян. През 2003 г. се дипломира като бакалавър по специалността „История“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. През периода 2005 – 2009 г. завършва магистърските програми „Европейска интеграция“ и „Културна антропология“ в същия универ-

ситет. Изследователските ѝ интереси са в областта на религиозните вярвания на православни християни и хетеродоксни мюсюлмани, както и мултиетническото съжителство по българските земи.

Имейл за контакт: maria_52876@abv.bg

Иглика Мишкова

Иглика Мишкова е уредник в Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН. Завършила е специалност „История“ в СУ „Св. Климент Охридски“. Има специализация по „История на Византия и балканските народи“ и „Музеология“. Изследователските ѝ интереси са насочени в областта на музеологията, маскарадната обредност и културно-историческото наследство.

Имейл за контакт: iglika.mishkova@gmail.com

Николай Ненов

Николай Ненов е доцент по етнография, доктор по фолклористика, директор на Регионален исторически музей – Русе. Завършил е специалността „Български език и литература и история“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ през 1992 г. Лектор по фолклор и по етнология в Русенския университет „Ангел Кънчев“. Член на Националния съвет по нематериално културно наследство при Министерството на културата, зам.-председател на сдружение „Български музеи“. Организатор на Панаир на музейните изложби (2009 – 2013). Автор на 107 научни публикации в сферата на етнологията, културното наследство и музеологията. Автор на девет книги и сборници, редактор на 25 научни сборника. Сценарист на осем етнографски, документални и туристически филма, автор на седем етнологички изложби.

Имейл за контакт: nenoff@abv.bg

Лозанка Пейчева

Лозанка Пейчева е професор по етномузикология, доктор на изкуствознанието, директор на Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН. Хоноруван професор в СУ „Св. Климент Охридски“. Автор на монографиите „Между Селото и Вселената: старата фолклорна музика от България в новите времена“ (2008), „Зурнаджийската традиция в Югозападна България“ (2002) – в съавторство с Венцислав Димов, „Душата плаче, песен излиза: ромските музиканти от България и тяхната музика“ (1999) и на повече от 180 публикации в специализирани научни издания. Съставител на сборници, автор на учебници и учебни помагала. Има дългогодишен опит и изяви в медиите като сценарист на документални филми, телевизионни и радиопредавания, музикален редактор и водещ, автор на десетки публикации в пресата и интернет.

Имейл за контакт: lozanka.peycheva@gmail.com

Жана Попова

Жана Попова е главен асистент във Факултета по журналистика и масова комуникация, СУ „Св. Кл. Охридски“, доктор по журналистика. Автор е на монографията „Диалогови модели: между събития и медийни образи“ (2013). Изследва

отношенията и диалога в града в публикациите „Бизнес паркът – град в града“ (2011) и „Студентски град в София – илюзията за началото на залозите“ (2013), и отношенията футболни фенове – медии – в „Новите млади по футболните трибуни“ (2009). Интересите ѝ са в областта на електронни медии; жанрове; памет и медии; всекидневие и медии; отразяване на кризи и конфликти; взаимоотношенията медии – спорт – град.

Имейл за контакт: zanapopova@gmail.com

Светла Ракшиева

Светла Ракшиева е доцент в секция „Етнология на социализма и постсоциализма“ в ИЕФЕМ – БАН. Завършила е специалност „Етнография“ в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ през 1982 г. Зачислена е като редовен аспирант към Етнографския институт с музей (ЕИМ) и защитава тема, свързана с българското традиционно подвижно овцевъдство. През 2003 г. става доцент в ЕИМ, а от 2008 до 2012 г. работи в Националния етнографски музей (главен уредник: 2008 – 2009 г. и 2011 – 2012 г.). Изследователските ѝ интереси са свързани с пастирството, номадството, общността на арумъните, проблемите на етническата и националната идентичност, музеологията. Участник в международния изследователски проект „Culture and Nature: The European Heritage of Sheep Farming and Pastoral Life“ (CANEPAL) (2010 – 2014), финансиран по програма „Култура“ на Европейския съюз. Ръководител на изследователския проект „Култури, памет, наследство в региона на южната българска граница“ (2012 – 2014), финансиран от ФНИ. Автор на редица етнографски изложби, сред които и изложбата „За тайните на виното“ (2012) в НЕМ. Международно признат специалист в областта на писаните великденски яйца; автор на книгата „Писано яйце за Великден“ (2007).

Имейл за контакт: sve_rakshieva@abv.bg

**ВИЖ КОЙ ГОВОРИ
КОМУНИКАЦИОННИ И ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ МОДЕЛИ В МУЗЕЯ**

Българска
Първо издание

Съставители:
Лозанка Пейчева, Светла Казаларска

Рецензенти:
проф. дфн Анатола Анчев, доц. д-р Николай Вуков

Художник на корицата:
Яна Гергова

Коректор:
Владислав Симеонов

Дизайн и предпечат:
Ваня Кривокапова

Формат: 167 × 237 mm
Печатни коли: 15,13 + 1 п.к. цв. прил.

Печатница на Академично издателство „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

www.baspress.com

ISBN 978-954-322-784-6